

SZEMLE

**300 grafikus
800 lap
Ljubljana
1959**

A III. NEMZETKÖZI GRAFIKAI BIENNALE TANULSÁGAI

B. Szabó György

Háromszáz grafikus-művész nyolcszáz grafikai lapja a ljubljana Modern Képtár termeiben önmagában is impozáns látvány: háromszáz művész fogalmazta meg a maga művészi mondanivalóját, álláspontját, művészet- és valóság-szemléletét a nyolcszáz grafikai lapon, amelyek vonalakkal, formákkal, felületek egymáshoz való viszonyával és színekkel vallanak alkotókról, tájakról, korokról és hagyományokról, újra meg újra hírt adva a valóság ostromáról, az ihletett percekről és arról, hogyan akarja a művész ismét és újra legyőzni az időt és — az idő rabságában zárva — rabul ejteni a pillanatot.

Világviszonylatban is egyedülálló tárlat ez. Öt világréz grafikusait, technikai és tárgyi megkötöttségek nélkül, az alkotói szabadság teljes érvényrejuttatásával mutatja be ez a tárlat a modern grafika mai és nemzetközi eredményeit.

S éppen ebben és ezért egyedülálló. Kizárólag a grafikai lapok minősége a döntő: a jeles, nemzetközi tekintélyű művészek mellett új nevek feltűnését és lassú beérését figyelhetjük meg (ez már a harmadik Nemzetközi Grafikai Kiállítás Ljubljában!) s a régi bevált és már jól ismert grafikai eljárások mellett állandóan megismétlődnek és jelen vannak az újjal való kísérletezés bátor, sokatígérő és sokszor már érett és nagyszerű eredményei is.

*

Korunk grafikájának érverését itt mérhetjük le legtöbb bizonyossággal: a rendellenességek, zavarok éppen olyan világosan és határozottan észlelhetők és kitapinthatók, mint ahogyan a kiegyensúlyozottság és zavartalanság szimptó-

mái is; a megállás, a befeléfordulás, az elért eredmények ismétlése, variálása, a már akadémizmussá merevedett modernség és a formalizmussá züllesztett formabontási kísérletezések, meg a friss, eleven és nyugtalan megfogalmazása a mondanivalónak, az új tartalmaknak: új harmóniák állhatatos keresése a vaskosságtól a szeszélyesen kanyargó és hajszálfinom arabeszkéig; a felületek otromba súlyosságát kikezdő, felszámoló, könnyedén odavetett „hangsúlytalan” részek, amelyek csak így és ebben az összefüggésben válnak „hallhatóvá” és láthatóvá, hogy a felismerés erejével hassanak és döbbenésük meg a szemlélőt; új színviszonyok — a fekete-fehér ünnepi, kissé már ódonnak érzett előkelősége és szűkszavúsága szomszédságában — első sorban a rafináltan bonyolult színhatások, a színek felülnyomásának számtalan változata, bőséges kísérletezés, kihagyásokkal és színnyomásismétlődéssel — igen, mindez, talán még így pusztán felsorolásban is érzékelteti a sokféle anyagban kifejezésre jutott feszültséget, ami az alkotó művészi munka legsajátosabb jegye, és talán egy ilyen felületes körültekintés is ad némi képet a valóság ostromáról és a fehér papírfelület megszerzésének mennyi új lehetőségeiről.

*

Az idei Biennale egyik külön érdekessége volt az absztrakt művészi koncepció erőteljesebb előretérése a grafikaiban és ezzel egyidejűleg az absztrakt grafika differenciálódási folyamatának szimultán és tanulságos áttekinthetősége. A Párizsi Iskola állandóan és makacsul, következetesen és merészen vallott avantgardizmusa most is teljes egészében érvényesült, de már nem olyan kizárólagossággal, nem annyira pregnánsan, mint két évvel előbb. Bizonyos tisztulási folyamat játszódott le itt is: a konstruktív absztrakció híveinél bizonyos fáradtságot vélünk észrevenni, a geometrizáló térszervezés lehetőségei is korlátozottak, a kitörési kísérlet itt egyre határozottabb. Az eltolódás egy expresszió alapuló absztraktizmus felé kétségtelenül jelen van: *Atlan* Jean Michel litográfiáitól *Hayter* Stanley William kékekbe ágyazott fekete-fehér vonal szerkezetin át *Ernst* Max újabb fázisáig, amelyben a modern német expresszionista törekvések sűrűsödnek egybe szürrealista tendenciákkal, de

ezenkívül *Picasso*ig, aki három frissen felvázolt akvatintát állított ki és mint ha az újabb kedvenc témájából, a bikaviadalokból a feltok mozgásán kívül egyéb nem is igaztná, s talán a japán származású *Zao Wou-Kiig*, akinek művészetében régi japán fametszetek felfogása és stílusa expresszív tartalmakkal keveredik, de még igen számos művésznél, aki a Párizsi Iskola programját hirdeti, a hagyományok eleven hatásán túl újra és fokozottan megnyilvánul az a szándék, hogy bizonyos képzőművészi formulák igézete alól megszabaduljon és új területeken kutassa az ihlet forrásait. *Soulages* Pierre nagydíjjal kitüntetett, akvatintával kombinált színes rézkarca egy kissé már egy új korszak előszelét hirdeti: zöldessárgák, barnák és feketék patinázzák az egyensúlyban tartott kompozíciót, amely a geometrizálás és a stilizálás zártsága nélkül is a szabadabb, kötetlenebb asszociációk lehetőségeire utal a grafika területén.

*

S éppen a Párizsi Iskola anyagában feltűnő sajátosság és az itt lelatászó és határozottan felismerhető folyamatok irányították a szemlélő figyelmét elsősorban olyan tendenciák felé, amelyek már túlmutatnak a válságokon és új lehetőségeket villantanak fel. Jórészt önmagában álló kezdeményezésről van szó, lehetőségekről, amelyek egy huzamosabb alkotómunka során igazolódhatnak, módosulnak; az eljárásokban beállott változások: a gazdagodás, az elszegényedés, tartalmi, formai és technikai eredmények továbbfejlesztése, kombinációja, átalakulása a változatok egész sorát teremtheti meg.

A franciák nem sok újat hoztak: *Buffet* két csendélete minőségben sem jelent többletet, s talán csak *Viellard* Roger három, kiváló technikai felkészültséggel megoldott kisméretű rézkarca, amelyekben a tárgyak szimbolikáját kísérlete meg kifejezni, és a magyar származású *Vásárhelyi* Viktor szellemesen és frissen ható, bár erősen a geometrizálás felé hajlító két sériografija érdemel figyelmet.

Az olaszok gazdag anyaga rendkívül heterogén: mai, korszerű grafikai törekvések és a grafika százados hagyományai és eljárásai állnak egymás mellett. A tiszta grafikai formanyelv párosul itt olyan hatásokkal, beütésekkel, amelyek tőle idegenek. *Spa-cal* Lojze három fametszete a kiállítás

legszebb lapjai közé tartozik: a felegyelmeztség, a higgadt rendszerező hajlam párosul itt a játékosággal, a komorság, a feketék és barnák nyugalma a fehérek játékával átcsap az ellentétébe: belső indulatok háborgását és lecsillapodását érezzük. *Marini* Marino három színes litográfiája a zöld, a szürke és az okker színek erejét és hatását kísérl meg lemérni: nyugtalan, kereső, kutató szellem az alkotójuk. A fekete-fehér litográfiának egy egészen sajátos változatát teremtette meg *Rossi* Leonardo: ezüstös csillogású háttér előtt kristályok ragyognak, halak, üveglapok csillogó felülete vibrál. S talán még *Viviani* Giuseppet kell megemlítenünk, aki a primitív rajzok nyelvén szürrealista tartalmakat szólaltat meg.

A japánok anyaga igen gazdag, változatos, sokrétű. S valóban élenjáró korszerű grafikai törekvések jellemzik a kiállított lapokat. A kísérletezés terén is — elsősorban a technikai kísérletezésre gondolunk — ők jutottak el legtávolabb: a technikák, a sokszorosító eljárások kombinációja végtelen. S az anyag megmunkálásában is ők a legkitartóbbak: *Hamaguchi* Jozo két mezzotintája fantasztikus összefüggésben állítja elénk a növényvilágot: a világmindenség; nyomasztó terhe fojtogatja a virágokat, füveket, szőlőbogyókat és az ádáz pusztítás előtti csend ott hallgat az éjszakában. S a vonalnak micsoda ritmusa lengi át *Munami* Keiko két színes rézkarcát! Vagy milyen gazdag, sűrű motívumsorozat bukkan fel *Kano* Mitsou három lapján: Foszfor és virág — ez a sorozat címe, s a lapokon a művész mintha a vonal és a forma és a síkok variánsainak a lehetőségeit kívánta volna elénk állítani. S *Yamaguchi* Gen három nagyméretű színes fametszetét sem szabad említés nélkül hagynunk: a legtisztább absztrakció eszközeivel készült valamennyi. Ebben a pillanatban az a szemlélő benyomása, hogy a grafika újjá születése ismét Japánban fog bekövetkezni. Nemcsak a hagyományok gazdagsága, a kiváló technikai felkészültség mutatja ezt, hanem az is, hogy itt egy friss, eleven szellem jelenlétét is érezzük; a nemzeti elzárkózás helyett talán itt nyilatkozik meg leghatározottabban a világ felé fordulás. S ez nem kis eredmény a grafika terén sem.

A mexikói anyag ezúttal is gazdag, a sajátos nemzeti felfogást fejezi ki.

Az érdeklődés most is elsősorban a fametszetek iránt mutatkozik: a fametszet és a linóleum leggazdagabb anyagát itt találjuk meg. Az alkotók kivétel nélkül a realizmusnak egy jellegzetes, kissé talán iskolásnak ható változatát művelik: a forradalom utáni Mexikó művészete ez, amely mozgósítani, tudatosítani kíván és idegennek minősít minden tartalmi gazdagodást és formai experimentációt.

A lengyel anyag éppen az ellenkező irányzatról ad hírt: a szabad kifejezési lehetőségek mámorát érezzük lépten-nyomon. Akár *Wojtowicz* álmokból felépített kompozícióit, akár *Rudzinski* Andrej vízióit, *Dabkowska* Hanna szabadon megeresztett, a geometrizmus-tól egyre jobban eltávolodó és egy lazakötésű ornamentikába áthajló színes litográfiáját nézzük és *Lapinski* Tadeusz stílizált és architektúrájában is szilárdan megépített lapjait szemléljük — a hatás egy: lázas sietséggel végigpróbálni mindent, ami közelebb hozza az embert a jelenkor élményeinek emberi és művészi kifejezéséhez.

A svédek anyaga elsősorban technikai eljárásokat tudatosít, a svájciak néhány érdekes lapja inkább a megtett eredmények továbbvariálását mutatja (*Dalvit*, *Köhler* Max Ernst, *Regli* Bert). Az angolok néhány kitűnő fekete-fehér lapot hoztak. Elsősorban *Evans* Merlyn lapjaira gondolok, akinek talán legjobban sikerült megfogalmaznia az akvatinta modern eljárásának követelményeit, *Gross* Anthony alapján realista stilizációkon alapuló három rézkarcára és *Richards* Ceri kissé túl színes, de merész absztrakt litográfiai lapjaira, amelyeket a zene inspirált. A nyugatnémetek alig mutattak fel valami érdemlegest: *Dix* Otto bibliai motívumokat, *Orlowski* színes fametszeteiben szürrealista látomásokat hozott: náluk legfeltűnőbbben mutatkozott meg a megállás és a befeléfordulás. Az Egyesült Államok művészei közül *Baskin* a legérdekesebb ismét: hatalmas méretű fametszete, a „Halálangyal” megdöbbentő látomás. *Margo* Boris technikája igen sok új lehetőségre figyelmeztet: plasztikus anyagot használ fel alapul és annak segítségével éri el káprázatos színhatásait. Itt találjuk az emigrációban élő magyar *Domján* Józsefet is: két színes fametszetében a magyar parasztművészet motívumait vette alapul.

Egészen külön és talán jóval nagyobb terjedelemben kellene foglalkoznunk a keleti országok, elsősorban a Szovjet-szövetség művészeinek grafikai lapjaival. Bizonyos, hogy a modern grafikának ebben a világképében jelentős hely illetné meg őket, de azok az alkotások, amelyeket itt látunk nemcsak tematikában, technikában és felfogásban, hanem hatásukban is a múlt század szellemét idézik: színes és kevésbé ízletes képeslapok ezek a munka győzelméről: jelszavak, amelyek mögött nem találjuk az embert. A gondolkodásában, érzéseiben, tudásában megváltozott ember, a ma emberét.

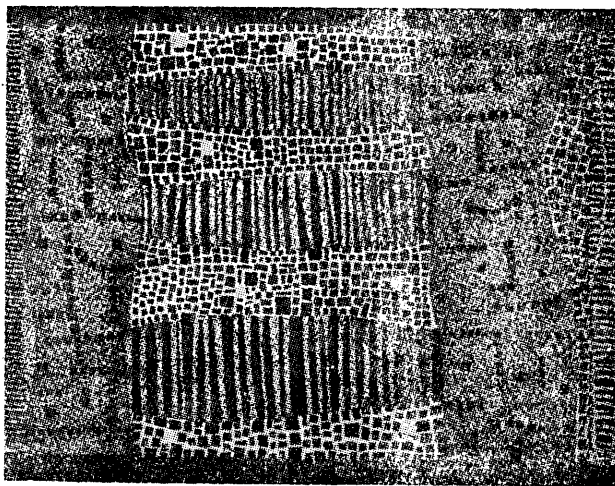
*

Hazai grafikánk is ebben a sereg-szemlében válik érthetővé és egy ilyen versengésben állapíthatjuk meg és mérhetjük le „állóképességét”. Hazai grafikánk hatalmas lépésekkel igyekezett pótolni lemaradását a felszabadulás óta: a gyors eredmények és az idő-előtti kifulladás veszélye egyaránt fenyegette és fenyegeti grafikánkat ma is. Másrészt: a sajátos grafikai nyelv kialakítása, amely a miénk lesz és a világhoz is szól — még mindig ké-sik. *Debenjak Riko, Hegedušić Željko, Mihelić Franc, Murtić Edo, Prica Zlat-*

ko — egytől-egyig jeles grafikusművészek — ebben a nemzetközi társaságban sem szürkülnek el, van mit mondaniok önmagukról és a világról. S mégis, valamennyiüknél, sőt a fellépő fiataloknál is hiányolnunk kell a művészi koncepció merészségét, nagyvonalúságát, azt az alkotói bátorságot, amely képes megfogalmazni a grafikában is az ember felszabadításáért folytatott harcunk igazi tartalmát. Mert ezzel még grafikánk adós maradt. Itt is, most is, a Nemzetközi Grafikai Kiállítás harmadik impozáns seregszemléjén.

Pedig erre a feladatra figyelmeztet és ösztökél a két évvel ezelőtt díjnyertes három művész kisméretű, de anyagában és eredményeiben nagyjelentőségű tárlata: *Adam Henri-Georges* szálkás, logikusan felépített kristálytisztán ragyogó kompozíciói, amelyekben a filozófiai gondolat tisztasága grafikává nemesedett, a tragikusan elhúnyt *Konow von Jurgen* dramatikus életérzése, amelyben a világ apró és nagy dolgai szüntelenül és ismételten egymáshoz érnek, egymásba ütődnek, áthatják egymást és egymás ellentétévé minősülnek, s végül *Mušić Zoran* líraisága, amely a szülőföld határaitól távol is hazai talajból merít erőt, életet és ihletet.

Talán nemcsak példák lehetnek, hanem útmutatók is!

Spacal Lojza (Olaszország)

Bizánci katedrális, 1959